

כ"ס

כ"י כי גזא אש

דרכה של תורה

פרשת כי תצא

10
והוא
התקנה
בניכם

כי תצא למלחמה על איביך... וראית בשביה אשת יפת תאר וחסקת בה ולקחת לך לאשה.

לא דיברה תורה אלא כנגד יצר הרע.

(רש"י דברים כא יא; ילקוט שמעוני כי תצא, תתכד)

1 האמירה של התורה בפרשת אשת יפת תואר, לאור דברי חז"ל, היא אמורה לא פשוטה ונראית לכאורה אף מאכזבת.

יש ציפייה שהתורה השמימית תציג את האמת המוחלטת, תיתן הוראות מושלמות, אך לפתע באה האמירה "דיברה תורה כנגד יצר הרע" ומגלה שהתורה מתפשרת, כביכול. נדמה כאילו היא נכנעת לחולשות האדם. היא לא רק מוסרת דרך תיקון וכפרה לחוטא בשוגג, אלא אף מתירה לכתחילה מעשה שאמור להיות אסור באופן מוחלט.

6 יש דיון בפרשנים אם יכולים להיות איסורים בתורה שכל מהותם היא סייג לאיסורים אחרים. לפי אחת מטענותיהם של הסוברים כי אין בתורה סייגים, חז"ל הם שנושאים בתפקיד לעשות משמרת למשמרת התורה, ואילו התורה מציגה בדיניה ואיסוריה את הציויי האלוקי בטהרתו. חז"ל מסייגים וגודרים גדרות, אך הציפייה מהתורה היא להציב את האמת המוחלטת. לאור דברים אלו, אמירה זו של פרשתנו מפתיעה. התורה מוצגת כגמישה, כמישרת קו עם התכתיבים הנמוכים של המציאות. האכזבה גדלה לנוכח הגורם שעמו מתפשרת התורה - לא גורם חיצוני, אלא יצר הרע ככבודו ובעצמו.

לקרוא בין השורות

חז"ל כבר מגלים לנו, כפי שמביא רש"י בהמשך פירושו, כי הדברים דורשים התבוננות עמוקה:

4 ... אבל אם נשאה, סופו להיות שונאה, שנאמר אחריו "כי תהיין לאיש" וסופו להוליד ממנה בן סורר ומורה, לכן נסמכו פרשיות הללו.

בהתבוננות בסמיכות הפרשיות אפשר להבחין כי לקיחתה של אשת יפת תואר איננה רצויה לפי התורה. נדרשת כאן הקשבה פנימית, אשר מתוכה ניתן לזהות את המעשה הנכון.

26 יש מעשים שהתורה אינה אוסרת במפורש, אך האדם נדרש לקרוא בין השיטין ולהבין שגם הם שליליים. על מעשים כאלה נאמר כי העושה אותם הוא "נבל ברשות התורה".¹ במקרה הנידון, נראה שנדרש מהאדם אפילו יותר: גם מעשה שהתורה לכאורה מתירה לכתחילה, מתברר בהקשבה עמוקה כמנוגד לרצון התורה. על האדם להקשיב ולזהות כי יחס התורה למשישה זה אינו כפי שהוא נראה במבט חיצוני.

1

הקשבה לכתחילה לעולם של די'עבד

מתוך הבנה זו עולה קושי גדול: מדוע לתבוע מהאדם הקשבה עמוקה
כזו, במקום לאסור את הדבר במפורש? רש"י כבר ענה על השאלה
בדבריו: "שאם אין הקדוש ברוך הוא מתירה, ישאנה באיסור". אבל
האמנם לשם כך נתר את האיסור?

וראה כי בפרשת אשת יפת תואר נחשפים שני יסודות: האחד הוא
על־קִיּוּחַת האישה איננה מעשה רצוי, ולשם הבנה זו יש להקשיב ולהתבונן
בפסוקים לעומקם. אמירה נוספת היא שהתורה מתחשבת לכתחילה
במציאויות די'עבדיות. לא מתוך ויתור, אלא מתוך הקשבה לכתחילה
למצב שבו האדם נמצא. אותו יסוד בא לידי ביטוי בקביעה הידועה של
חז"ל "מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין" (ביצה ל, א). התורה איננה
מחפשת עם המצב, אך מכירה בו.

שני מישורים ישנם בעולם, האחד אידיאלי ועליון והשני ארצי וחומרי.
הסער בין שני המישורים הביא להתפתחות גישות מנוגדות: גישה אחת
דוגלת בקידוש החומריות, כלומר קבלת הנטיות האנושיות כמות שהן.
גישה זו באה לידי ביטוי בעבודה הזרה של בעל פעור, שבה הפעולה
החומרית והגסה ביותר מקבלת מעמד של עבודת קודש. לעומת גישה זו,
הגישה ההפוכה טוענת שכדי להתקדש על האדם להתנתק מהעולם.
החומריות נמוכה ושפלה, ועל כן אין שייכת למושגים עליונים.

אמירתה של התורה שונה משתי גישות אלו. תכלית התורה היא לזכך את
העולם. העולם החומרי, עם כל מגבלותיו ונטיותיו, מסוגל להתעלות
וּלְהִזְדַּכֵּךְ.

אולם גם דרכה של תורה יכולה להיות מובנת בשני אופנים: לפי דרך
אחת, כדי לחלץ את המציאות ממצבה השפל ולזככה, על התורה לדרוש
ממעולם החומרי את האמת בטהרתה, ללא התחשבות במצבו. זאת מתוך
הבנה שהחיבור לאמיתתה של תורה טמון במציאות, ועל ידי הצגתה של
אמת זו תוכל המציאות להזדכך. על פי הבנה זו, כל התחשבות במציאות
מחלישה את כוח התורה. במובן זה פרשת אשת יפת תואר תהיה חריגה,
נמוכה בדרגתה משאר הפרשות בתורה.

אולם דרך אחרת ישנה, ולפיה פרשתנו חושפת אחד מיסודותיה של
תורה. כדי שהמציאות תזדכך, כדי שיתחולל שינוי, מחויב להיות שיח
חמידי בין שני המישורים. ההקשבה למציאות, למצב שבו האדם נמצא,
יוצרת תהליך שבו התורה מלווה את האדם בפרט ואת המציאות בכלל

לייעודם ותכליתם. זאת מתוך הבנה כי התעלמות ממצבה של המציאות
יכולה אמנם להביא לשינוי במידה מסוימת, אך אופיו של השינוי הזה
יהיה חיצוני בלבד, מבלי שיתחולל שינוי מהותי בתוככי המציאות. על פי
הבנה זו, היומרה להציג את האמת בטהרתה ללא פשרות דומה לשימוש
בכוח. אפשר להפעיל כוח כדי להזיז דברים, אך מגמת התורה אינה רק
שינוי ברובד החיצוני, אלא הרבה מעבר לזה: שהמציאות עצמה,
ממקומה שלה, בכוחה וביכולותיה, תלך ותחשוף את שייכותה למישור
העליון האידיאלי. לשם כך התורה מציבה מצד אחד את האידיאל, ומצד
שני מלווה את האדם ומקשיבה למצבו. שני הצדדים משלימים זה את זה,
ומובילים את האדם מתוך המקום שבו הוא נמצא עד אל המקום המרומם

בירור הניצוצות

יש גם דרך עמוקה יותר להבנת הפרשה של אשת יפת תואר. יש האומרים כי באשת יפת תואר חבוי ניצוץ אלוקי, והתורה באה להעלותו (אור החיים על אתר, ועוד). ההופעה הבלתי מזוככת עוברת תהליך של זיכוך ובירור, עד שמתגלה הצד האלוקי הטמון בה. במקביל, גם יצריו של האדם ואהבותיו מתבררים כנכונים ואמיתיים.

על פי הבנה זו, ההקשבה למצבה של המציאות לא נועדה רק כדי לנתק אותה ממצבה השפל, אלא יתרה מזאת: היא מחוללת בירור והעלאה של עומק המציאות. במציאות טמונים כוחות, יצרים ונטיות המבקשים את זיכוכם, ויחס התורה אליהם מאפשר את הופעתם באופן הגבוה והשלם. אפשר לפרש שאלו שתי תנועות המתרחשות במקביל - האדם מצווה להילחם ביצר, ובו בזמן לנסות למצוא ניצוצות חבויים; ואפשר שהמציאות הנמוכה נראית רק בתחילה כיצר ותאוה, ואם ננסה להקשיב לה נוכל לחשוף את אמיתתה. התורה לא רק מתחשבת בנטיות הנמוכות, אלא אף מקשיבה להן ומגלה את גודלן האמיתי.

התורה הולכת עם האדם

פרשת אשת יפת תואר מורה כי כדי להביא את המציאות למעלתה, על האדם להיות מודע לשני הצדדים: מצד אחד עליו להכיר באידיאל, במגמה האלוקית שהאמת תופיעה בטהרתה, ולא תהיה מציאות של לקיחת אשת יפת תואר. מצד שני, עליו להכיר בעובדה שכדי להגיע אל התכלית עליו לצעוד בדרכו שלו, עם היצרים והכוחות שאינם מזוככים עדיין. במהלך אותה הליכה, פעמים שהוא יחוש משיכה עזה ללכת בדרכ מסוימת והתורה תאסור אותה עליו, ופעמים שהתורה תתיר לו אותה לכתחילה: אך כל זאת מתוך מגמה אחת, מהלך שלם המתחיל ממקומו של האדם ומוביל לעבר המצב השלם. מהלך זה יוביל להוצאת הסיגים מתוכו - "ושילחתה לנפשה", או לבירור וזיכוך שלהם - "והבאתה אל תוך ביתך".

שאיפתה של תורה היא הזיכוך הגדול של העולם על כל נטיותיו, יצריו וכוחותיו. המהלך הנדרש אינו פשוט, והוא דורש הליכה הדרגתית וארוכה בדרכיה של המציאות החומרית; אך אין הוא משקף בשום אופן ויתור, ולו במעט, אלא שאיפת אמת מוחלטת ואיתנה, אשר בכוחה לברר את כוחות העולם ולהביא להופעתה השלמה.

ועוד נמצינו למדים בתירוץ המדרש הראשון, דאין הכי נמי שבמצוה זו יש בה מדת רחמים, אבל אינו מן הראוי לגמר שנגזרה מצוה זו בשביל הרחמים, שהרי הרחמים אינם באים אלא לאחר מכאן, שמחמת הכבי של אותה האם או הקב"ה מתמלא רחמים, ואדרבא מתחילה נראה כמו אכזריות, שהרי אותה האם משום הכי צועקת ובוכה מרוב צערה ואין אלו רחמים.

בפרק ה' דברכות (דף ל"ג ע"ג) האומר על קן צפור יגיעו רחמך, מודים מודים משתקין אותו, ואמרינן התם כגמרא שעושה מדותיו של הקב"ה רחמים, ואינן אלא גזירת מלך על עבדיו. קשה דהא אמרינן במדרש פרשה זו (דברים נ"ג ו') וכן שם שנתמלא הקב"ה רחמים על הבחמה, כך נתמלא רחמים על העופות, מנין שנאמר (דברים כ"ז ו') כי יקרא קן צפור וכו', ומכאן נראה בבירור שיעקר מעם קן צפור הוא משום רחמים.

ועוד אמרינן התם (דברים נ"ג ע"ג) יש מצוה שמתן שכרה כבוד, ויש שמתן שכרה עושר, ומה מתן שכרה של מצוה זו, שאם אין לך בנים אני נותן לך בנים, שנאמר (דברים ז') ואת הבנים תקח לך. ואף כזה צריך עיון מה ענין שכר זה של הבנים עם מצוה זו.

אך זה יובן בפשטות כמאי דאיתא (דברים נ"ג ע"ג), דבר אחר מהו שלח תשלח את האם, אם קיימת מצוה שילוח את ממנה לבוא מלך המשיח שכתוב בו שילוח, שנאמר (מלאכי ג' כ"ג) הנה אני שלח לכם וכו'. ובפרק ד' דיבמות (דף ק"ג ע"ב) אמרינן, אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף, והואיל שמתן שכרם של מצוה זו שימנה לבא מלך המשיח, משום הכי יפקדוהו בננים כדי שיכלו כל הנשמות שבגוף.

ועדיין צריכין אנו למודעי אך תלוי ביאת המשיח בקיום מצוה זו. וי"ל דאיתא במדרש רות (זכר מדש רות דף ע"ז ע"ב), ועין נדענו נמי פרשה זו) הובא בש"ך פרשה זו, כי מתוך שהוא משלח את האם היא הולכת והואגת ומצטערת על קנה ועל בניה, והולכת נעה ונדה ורצה להרוג את עצמה, ומרוב צערה השר הממונה על העופות מבקש רחמים מהקב"ה, ואז הקב"ה מתמלא רחמים ואומר אם זה השר מבקש רחמים על מיניו, אני שאני רחמן וממני הם הרחמים לא ארחם על בני, אוי שהחרבתי את ביתי וכו' מי גרם כל זה אותו שקיים מצוה שילוח הקן עכ"ל, הרי מבואר היאך מצוה שילוח הקן מקרבת הגאולה.

5
P
א

1 לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' גם דור
עשירי לא יבא להם בקהל ה' עד
עולם. על דבר אשר לא קדמו אתכם
בלחם ובמים בדרך כצאתכם ממצרים
ואשר שבר עליך את בלעם בן בעור
מפתור ארם נהדים לקללך וכו', לא
תתעב אדומי כי אחיך הוא, לא תתעב
מצרי כי גר היית בארצו בני ארם
יולדו להם דור שלישי יבא להם בקהל
ה' (כג, ד-ה, ט-ט). כחז רש"י לא תתעב מצרי,
ואף על פי שזרקו זכריס לילאור, מה טעם,
שהיה לכם לאכסניא לשעת הדחק.

ולבאורח הדבר מזהיל על הרעיון, דעמון
ומואב משום שלא קדמו בלחם
ומים ושכרו את בלעם לא יזכו לבא בקהל
ה', והמצרים אף על פי ששעבדו בני ישראל
בצנזות פרך יותר ממאתים שנה יכולין לבא
בקהל ה', משום שהיו לאכסניא לכלל ישראל
בשעת הדחק, ודרך ביאור.

ועיין ברמב"ן כאן ח"ג, והנראה אלי כי
הכחוש הרחיק שני האחים האלה
שהיו גמולי חסד מאצברס שהגיל אציהם
ואתם מן החרב ומן השני (דאצברס הגיל לוט)
וכו' והיו חייבין לעשות טובה עם ישראל
והם עשו עמהם רעה ע"כ. חזו"ן מדבריו
יסודות גדולים, ראשית עד היכן צדיקין להכיר

טוב דאצברס הגיל לוט כמה מאות שנה
קודם מעשה זה, ואעפ"כ היה תביעה על
נכדיו של לוט של כפוי טובה.

ועוד, דהמדה של הכרת הטוב או ח"ו
כפיות טובה מכריע אם זוכים לבא
בקהל ה', דהמצריים אף על פי שעשו
הרבה רעה לכלל ישראל אבל משום שעשו
קצת טובה לכלל ישראל, המדה של הכרת
הטוב שכלל ישראל צריכים לעומת המצרים
מחייב להחיר המצרים לבא בקהל ה',
והכפיות טובה מעמון ומואב מחייב שאין
יכולים לבא בקהל ה'. [כמדומה לי שראיתי
זה בלב אליהו].

ועוד ראיה שהמורה תובעת הכרת הטוב
מסביר זו, שמעתי מהרה"צ ר' דן
סגל שלי"ם א, על הפסוק השב תשיב לו
את העבטו כבא השמש ושכב בשלמתו וברכך
וכו', ולבאורח מה זה נוגע להמורה לקסר
שהלוא יבכך המלוא, דבשלמא אם הלוא הוא

1 דיק הדור היו כמו שכתב להמלוא, אבל
המורה מיירי בטחם לוא. ואין לומר
דאשמעינן אל חיי ברכות הדיוט קלה בעיניך,
דהגמ' לומר זה ממקום אחר. אלא המורה
מלמדת אותנו החיוב של הכרת הטוב להלוא
חייב לברך המלוא, עכ"ל. ובאמת צריכים
להבין מה זה ועל מה זה, דהכרת הטוב או
כפית טובה יכריע מי זוכה לבא בקהל ה'.

ויש לומר דהיסוד של הכרת הטוב היא
הכנעה, שצריך להכניע את עצמו,
שצריך לבא לטובה מאחר ולהודות לו, ומדה
זו אינה קלה אלא למי שמרגיש בעצמו שאין
מחייבין לו כלום והכל רק חסד מאחר, אבל

לבעל גאווה, שחושב שכולם צריכים לעשות
לו טובות, לאדם כזה, היו קשה מאד להכיר
טובה לאחרים וזה מעיקר היסודות של איש
יהודי כמבואר בסוטה דעל בעל גאווה אמר
הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם.

ועוד דבנדרים (ג.) איחא דאין הנבואה
שורה אלא על חכם גבור עשיר ועניו,
ועיין בחתם סופר שם שהקשה דבשלמא
העניו זוכה לשכינה, אבל מה השייכות חכם
גבור עשיר לשכינה. ומתוך דהעיקר לזכות
לשכינה הוא ענוה, אבל ידוע מספרי מוסר
דיש שני מיני דרגות של ענוה, אחד, אדם
שאין לו כלום, ומשום כן הוא עניו דאין לו
צמה להתגאות, וזה לא היו מדריגה כ"ב,
אבל המדריגה הגבוהה של ענוה הוא אם
יש לו מכל טוב שהוא חכם גבור עשיר
ואעפ"כ הוא עניו זה הוא המדריגה
העליונה של ענוה שעל ידי זה זוכין
להשראתהשכינה, ע"כ.

וזהו היסוד של חודש אלול גם כן ידוע
מה שמביא הבני יששכר מהאר"י
הקדוש דכלל חודש הצירוף אומיות מהשם
הבני יואל מפסוק אחר, וחודש אלול מרומנו
בהפסוק וזק"ה חיה"ה לני"ו כ"י,
והביאור צוה דהצירוף של חודש אלול מרומנו
דיוקא בפסוק זה. דעיין רמב"ן על פסוק
זה, ח"ל, קרא גמול המצות זדקה כי העבד
הקגוי לרבו שהוא חייב לעבוד אותו אם יתן
עוד שכתב בעבור זדקה יעשה עמו, ע"כ.

וזה היסוד לימי אלול, כמו שאומרים
בסליחות, לך ה' הדקה ולנו בשם
הפינים, דמי יאמר זכיתי לצדי, ומלך עצמינו

4

משום הכי מקנו חז"ל דנתחילת התפילה
 בכל יום אומרים הדודו לה' וכן
 נתחילים בנקר באמירת מודה אני וע'
 נתחילת יעקב במרון הסמיילפלעד ז"ל
 ומ"ס ברכות (סי' כ"ו) שנובא מהבוקס (שורש
 גמולת ה' והתפילה) דכמו דאיתא בברכות (לד')
 דאם לא כיון בטולן יכוין לכה"פ באבות
 וחס לאו לא יא. כמו כן אס רק מכיון
 בהולאה ב"כ יא. וכן הוא בספר חסידים
 ב"י קנ"ט, עיי"ש. וזה כדי להשריש בקרבנו
 ההכרת הטוב וענוה הוין מהיסודות של
 א"ש יהודי.

רק להודות לה' שעושה חסד עמנו
 בחנות אין לנו שום תביעה מהקב"ה, וכמו
 חומר ר' יחזקאל לעוונינשמין זצ"ל
 ופחות לאלול, דהענה לזכות נדין הוא לנ
 חסר ונדכה אלקים לא תבוה, דיודעים דאין
 לו כלום, אלא סומכים על רחמי שמים. וכל
 מה שהקב"ה עושה עמנו הוא כולו חסד
 ורחמים בהכרת הטוב כלפי השי"ת.

(6)

(7) טעמת הלשון

ונבאר דרך אגב הפסוק הזה היטב, וממנו יראה כל בן דעת כי בנים דבקרנו.
 והוא, דהתורה הקדושה פרשה לנו במצות הזכירה ד' ענינים: א) "זכור
 את אשר עשה", הינו מה שעשה. ב) למי עשה? למרים. ג) באיזה מקום עשה?
 בדרך. ד) באיזה זמן היה הדבר הזה? בצאתכם ממצרים. ומה יחדה לנו התורה
 בהזכירה אלו ד' דברים? מה נפקא מנה לנו אם היה ענש אחר לא ענש הצרעת?
 ואם היה דבר זה למרים או לאיש אחר? ואם היה דבר זה בבית או בדרך?
 ואם היה דבר זה בזמן אחר לא בעת צאתם ממצרים? אמנם אלו הד' פרטים
 הכרחיים לזכירה, ותועלת גדולה למתבונן בהם. ולזה כתוב: "זכור את אשר
 עשה", הינו שיזכור ויתבונן את גדל הענש, שנעשה לה עבור דבורה במשה
 רבנו עליו השלום - והוא ענש הצרעת שהוא ענש קשה עד מאד, ואי אפשר
 להרפא ממנו אם לא שיתנהג עמו הקדוש ברוך הוא למעלה מדרך הטבע
 וירפאנו, וכדאיתא במדרש (תקרא רבה פרשה טו אות ט): "וצוה הכהן ושחט את הצפור
 האחת" (תקרא יד ה), למה שחט אחת ומניח אחת? לומר לה, בשם שאי אפשר
 לשחטה לחזר - כך אי אפשר לנגעים לחזר וכו'. וטמאת חמורה עד מאד,

ה' יב
ב' יב

שהוא צריך לישב חוץ לשלש מחנות, מה שאין כן שאר הטמאים. וגם מטמא
 כל מי שבא באהלו, כמו שכתוב בקרא (רמז לכל מי שנטפל לבעל לשון הרע
 - יטמא כמוהו). וגם הוא חשוב כמת כמו שאמרו חז"ל (גדרים סד, כ). והוא מה
 שכתוב: "זכור את אשר עשה" וגו'. ולמי עשה? למרים, שהיתה צדקת גדולה,
 שהיה הבאר עולה בזכותה, וגם נביאה כמו שכתוב (שמות טו כ): "ותקח מרים
 הנביאה אחות אהרן" וגו', ולא דברה אלא באחיה, אשר אהבתו כנפשה, וסכנה
 עצמה להצילו מן המים ולא דברה בגנותו אלא מה שהשונתה אותו לשאר
 נביאים (כמו שכתב הרמב"ם בסוף הלכות טמאת צרעת (פס"ו ה"ה)), ולא דברה
 בפניו, שבוש, ולא בפני רבים, רק ביניה לבין אחיה הקדוש בצנעה, ובגנתה
 היתה לבנינו של עולם, והוא לא הקפיד על כל הדברים האלה, שנאמר (במדבר
 י"א): "והאיש משה ענו מאד", ואף על פי כן לא הועילו לה כל מעשיה הטובים
 ונענשה בצרעת על זה. ובאיזה מקום נעשה לה הענש? בדרך, כי לא תלו לה
 גדל וכיחיתה להקיף לה עד בוא בני ישראל לחנות באיזה מקום, כי אז לא היה
 נפר כל כך, אכל עמה שנענשה תכף בדרך בעת הליכתם, כמו שכתוב (שם טו):
 "והעם לא נסע עד האסף מרים", ממילא נתפרסם גדל פלמתה לכל, כמו שכתוב
 (שם י"ז): "הלא תפלים" וגו'. ובאיזה זמן היה הפעשה? בצאתכם ממצרים,
 שהפעשה היה אז בתחלת שנה שניה לצאתם ממצרים, ועדין לא נודע לכל גדל

5

הַעֲנֵשׂ הַמַּגִּיעַ עֲבוּר זֶה (וּמָה שֶׁכִּתוּב אֵצֶל מֹשֶׁה רַבְּנוּ עָלָיו הַשְּׁלוֹם, תִּכְף וּמִיָּד הוֹסֵר מִמֶּנּוּ כְּמוֹ שֶׁכִּתוּב (שְׁמוֹת ד' ז'): "וְהָיָה שָׂבָה כְּבִשְׂרוֹ") מָה שְּׂאִין בֶּן אַחַר כֶּף, בְּעֵת שֶׁהָיוּ צְרִיכִין לְהַכְנִס לְאָרֶץ וּנְתַקְלָקֵל עַל יְדֵי הַלְשׁוֹן הִרְעַ שֶׁל הַמַּרְגְּלִים, הִיָּה הָעוֹן הַרְבֵּה יוֹתֵר גָּדוֹל, שֶׁרְאוּ עֲנִשָּׁה שֶׁל מָרִים וְלֹא לָקְחוּ מוֹסֵר, וְלָקַח נִסְמָכָה פָּרַשְׁתׁ שְׁלַח לְפָרֶשֶׁת מָרִים וּכְפָרוּשׁ רַש"י שֵׁם.

8

שנה פשוטה ב' שבט | שנה מעוברת י"ב שבט

וְהָיָה מִכָּל זֶה יוּכַל הָאָדָם לְהִתְבּוֹנֵן בְּקֵל וְחֹמֶר, שֶׁהַיּוֹם שֶׁפָּלְנוּ כְּאֲזוּבֵי קִיר לְגַבֵּי מָרִים הַנְּבִיאָה, וְגַם יְדוּעַ לְכָל מְהַעֲנֵשׂ הַגָּדוֹל הַמַּגִּיעַ עֲבוּר זֶה מִמַּעֲשֵׂה מָרִים וּמַרְגְּלִים, אִם לֹא יִשְׁמַר אֶת עֲצָמוֹ מִלְשׁוֹן הִרְעָה, אֲפֹלוּ אִם לֹא יִהְיֶה רַק כְּעֵין מַעֲשֵׂה מָרִים, וּבִפְרָט אִם בְּכֹנֶה יִדְבֵּר אֶת הַלְשׁוֹן הִרְעָה כְּדֵי לְגַנוֹת חֲבֵרוֹ וְלִבְיָשׁוֹ, בְּיָדָאֵי לֹא יִהְיֶה נֶקִי מִעֲנֵשׂ הַגָּדוֹל שֶׁל הַצְרִיעַת אוֹ עֲנִשִּׁים אֲחֵרִים תְּמוֹרְתָם (וּכְמוֹ שֶׁכִּתְּבוּנוּ לְעֵיל שְׁעַר א פָּרָק ה), וְלֹא יִקִּיפוּ לוֹ עַד לְאַחַר זְמַן. וְהַשּׁוֹמֵעַ וּמִקְרִים תְּמִיד לְזִכָּר בְּאִפְסָן זֶה בְּיָדָאֵי יִצְעַל מִעוֹן זֶה.

וּמִמִּילָא יוֹבֵן מִכָּל זֶה, דְּצָרִיף כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל לִידַע פְּרִטֵי דִינֵי לְשׁוֹן הִרְעָה, כְּדֵי שִׁיִּדַע מִמָּה לְהִתְּהַר, דְּאִם לֹא כֵן, מָה תוֹעִיל לוֹ זְכִירַת מַעֲשֵׂה מָרִים, אִם הֵיכֵר מִפְתָּהוּ שְׂאִין דְּבוּר זֶה נִכְנָס בְּכָלֵל לְשׁוֹן הִרְעָה, אוֹ שְׁעַל אִישׁ כְּזֶה לֹא צְוִתָּה הַתּוֹרָה בְּאִסּוּר לְשׁוֹן הִרְעָה?!

ארבעים יכנו לא יסוף פן יסוף להכותו על אלה וכו' (כה:ג)

וּדְרָשׁוּ חוֹזֵל מָה אֵדְכֵיב בְּמִסְפַּר אַרְבַּעִים, דֵּהֵינּוּ ל"ט שְׁהוּא סַמוּךְ לְאַרְבַּעִים, וְאִמְרוּ שֵׁם (מְכוּת כג): אִמֵּר רַבָּא כְּמָה טַפְשָׁאֵי שְׂאֵר אִינְשֵׁי דְקִיָּמֵי מִקְמֵי סַפֵּר תּוֹרָה וְלֹא קִיָּמֵי מַגְבָּרָא רַבָּא, דְּאִילוּ בְּס"ט כְּתִיב אַרְבַּעִים, וְאִתּוּ

רַבְּנָן וּבְצִרוּ חֻדָּא ע"כ. וּשְׁמַעְתִּי מִסְפָּרִים דַּפְעַם אַחַת בְּשִׁמְחַת תּוֹרָה בִּישִׁיבָה דְרַאדִּין הִיתָה הַשְּׂמִחָה כִּהְתַּלְבּוֹת גְּדוּלָה וְהַדְּבָרִים מְאִירִים כְּנִתְיִנְתָּה, וְתַלְמִיד אַחַד שְׁלֵא הִי לֹו ס"ט בִּידוּ הֵלֶךְ וְהָרִים אֶת הַחֶפֶץ חַיִּים בְּסַמְכוֹ עַל הַגְּמֵרָא הַגִּיל דְּגִבְרָא רַבָּא יוֹתֵר חָשׁוּב אֲפִילוּ מִס"ט, וְהִי רּוֹצֵה לְרַקֵּד עִם הַס"ט, וְעִנְיָהּ לֹו הַחֶפֶץ חַיִּים דְּבַעֲצָם אַתָּה צוֹדֵק אֲבָל מ"מ אִסּוּר לְהָרִים אֶת הָאָדָם יוֹתֵר מִמַּעֲלָתוֹ דּוּהוּ ע"ז וּשְׁפ"י. וְאִתָּא בְּרַמְב"ן וּבִשְׂאֵר מַפְרָשִׁים דִּיטוּד הָאֲרַבְעִים הוּא דְעֵבֵר עַל הַתּוֹרָה שְׁנִיתְנָה לְמִשָּׁה בְּאַרְבַּעִים יוֹם כִּהְיוֹתוֹ בְּשִׁמִּים, וְלִכֵּן יִלְקָה אַרְבַּעִים. וְעַפ"ז אִתּוּ רַבְּנָן וּבְצִרוּ חֻדָּא דְמ"מ אֶף דְּעֵבֵר, יֵשׁ לוֹ אֲפִשְׁרוּת לְאַחֲזוֹ בְּאוֹתוֹ נְקוּדָה שְׁעִדִּין לֹא פִגְם כֵּה וּלְחֹזֵר בְּתִשׁוּבָה, וְזֶה עֲנִין הַל"ט דְּאִיפְשְׁרוּ חֲכָמִים לְחֹזֵר בּוֹ. וְרַמְזוּ בּוֹה, דְמַר"ח אֱלוּל עַד יו"ב יִשְׁנֵן ל"ט יוֹם שִׁיכּוֹל לְבוֹא לִידֵי תִשׁוּבָה.

9
א"ע
א"ע

10

"זכור את אשר עשה לך עמלק"

(דברים כה, יז)

כִּי הַמִּלְחָמָה מִן הַמִּשְׁפָּחָה הוֹאֵת הִיא הָרֵאשׁוֹנָה וְהָאַחֲרוֹנָה לְיִשְׂרָאֵל. כִּי עַמְלָק מוֹרַע עֵשׂוֹ, וּמִמֶּנּוּ בָּאָה אֱלִינוּ הַמִּלְחָמָה בְּרֵאשִׁית הַגּוֹיִם, וּמוֹרַעוֹ שֶׁל עֵשׂוֹ הִיָּה לְנוּ הַגְּלוּת וְהַחֲרִיבֵן הָאֲחֵרוֹן, כִּאֲשֶׁר יֵאֱמָרוּ רְבוּתֵינוּ (ע"ז ב ע"ב) שֶׁאֲנַחְנוּ הַיּוֹם בְּגִלוּת אֲדוּם. וְכִאֲשֶׁר יִנּוּצַח הוּא וְיַחֲלֵשׁ הוּא וְעַמִּים רַבִּים אֲשֶׁר אִתּוֹ, מִמֶּנָּה נוֹשַׁע לְעוֹלָם, כִּאֲשֶׁר אִמֵּר (עֵבֵדִיָּה א, כא): יִזְעַלוּ מוֹשִׁיעִים בְּהַר צִיּוֹן לְשִׁפּוֹט אֶת הַר עֵשׂוֹ וְהִיתָה לְהִי הַמְּלוּכָה"

(רמב"ן שְׁמוֹת יז, ט)

6

11
23
3/3

ונראה לומר, שגם ענינה של מלחמה זו היה כנגד יראת ה', שהרי אמרו בזהר (תקוני זוהר דף סה ע"ב), שהכתוב (דברים כח, ט): "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך"

ויראו ממך" מתייחס למצות מילה, שכן המילה היא שורש היראה⁶, ולפיכך עמלק שנלחמו ביראת ה' בעולם, העמידו את מלחמתם כנגד מצות ברית המילה.

אין השם שלם

מתבאר מזה, שהציווי על מחיית עמלק לא היה רק בגלל רצונם של עמלק להרע לישראל ולהילחם בהם, אלא בגלל מלחמתם בה' וביראתו, ולפיכך ציוה ה' למחות דוקא את עמלק ולא אומות אחרות. וכך אמרו חז"ל (פסיקתא רבתי פ"קא י"ב): "כי יד על כס י-ה" (שמות י"ז טז) - כל זמן שזרע של עמלק קיים - כביכול כאילו הפנים מכוסות, נעקר זרעו מן העולם - נתגלו הפנים שהיו כאילו מכוסות", הרי שטעמה של מצות מחיית עמלק הוא משום שעמלק נלחם בגילוי ה' ובהשגחתו בעולם, וכיון שכל זמן שעמלק קיים אין גילוי ה' מושלם, ציוה הקב"ה למחותו מן העולם⁷. זאת בשונה מן המצרים שלא הכירו כלל את ה', כמו שאמר פרעה (שמות ה' ב): "מי ה' אשר אשמע בקלו... לא ידעתי את ה'", ועל כן מלחמתם לא היתה כנגד ה'.

זכור את אשר עשה לך עמלק

על פי דברים אלו יתבאר גם מדוע אין מצות זכירת מעשה עמלק תלויה במצות זכירת מעשה עמלק נהגת אף במי שאינו מצווה על מחיית עמלק⁸, וכן נהגת היא אף בזמן שמצות המחייבה אינה נהגת, שכן זכירת מעשה עמלק כוללת את המלחמה התמידית בכל המנסים לצנן את היראה מפני ה', ואת המאבק היום יומי בכל

המנסים להתכחש להשגחת ה' בעולם, שכל אלו - משרשו של עמלק הם.

יתירה מזאת, עיקרה של מלחמה זו היא בתוכנו פנימה - כנגד היצר הרע, שהרי שרו של עמלק, הוא השטן הוא היצר הרע. על כן, כחלק מן המלחמה בזכרו של עמלק, מוטל עלינו לחזק בקרבנו את האמונה השלימה בקב"ה ובהשגחתו הפרטית עלינו⁹, ואת זאת חובה עלינו לזכור באופן תמידי.

יש להבין, הלא רעתם של כמה מן העמים האחרים - כגון המצרים - גדולה היתה מזו של עמלק, שהרי עמלק לא הצליח לפגוע אלא בשולי העם, אלו אשר נפלטו מן הענין, ואילו המצרים שיעברו אותנו במצרים במשך שנים ארוכות, העבידונו בפרך והרגו את בנינו, ורק בגלל שהיינו גרים בארצם נצטוינו שלא לתעבם (דברים כג, ח), ומדוע אם כן נצטוינו למחות רק את זכר עמלק?

מלחמת עמלק - כנגד מי

ונראה בטעם הדבר, שעיקר מלחמתו של עמלק לא היתה כנגד ישראל, אלא

כנגד הקב"ה בעצמו - כביכול - וכפי שביאר הרמב"ן (שמות י"ז טז): "טעם העונש שנענש עמלק יותר מכל העמים, בעבור כי כל העמים שמעו וירגזו, ופלשת אדום ומואב יושבי כנען נמוגו, מפני פחד ה' ומהדר גאונו, ועמלק בא ממרחק כמתגבר על השם, ולכן אמר בו: 'ולא ירא אלקים'²."

אלא, שגם עמלק הבין שלא ניתן להילחם כנגד הקב"ה באופן ישיר, ועל כן נלחם את מלחמתו כנגד אמונתם של בראי העולם בקב"ה, וכנגד יראת ה' אשר התחזקה מאוד בעולם לאחר קריעת ים סוף. כפי שנאמר (שמות טז, יד-טז): "חיל אחז ישרי

פלשת, אז נבהלו אלופי אדום אילי מואב יאחזמו רע... תפל עליהם אימתה ופחד"³. את יראת השמים הזו - בא עמלק לצנן, וכמו שכתב רש"י (דברים כח, יח): "שהיו כל האומות יראים להלחם בכם, ובא זה והתחיל והראה מקום לאחרים. משל לאמבטי רותחת שאין כל בריה יכולה לירד בתוכה, בא בן בליעל אחד קפץ וירד לתוכה, אף על פי שנכחה, הקרה אותה בפני אחרים."

המלחמה במילה

והנה, באופן מיוחד נלחם עמלק כנגד מצות המילה, וכפי שאמרו חז"ל (תנחומא פ' כי תצא סי' ט): "ויזנב בך" (דברים סט) - מה היו בית עמלק עושין, חותכין מילותיהן של ישראל וזורקין כלפי מעלה⁴, והדבר טעון ביאור, מפני מה נלחמו עמלק דוקא כנגד מצוה זו⁵?

7

(12) Teshuvah
Rabbi Bernstein

- five -

A Little Stiffness in the Neck Area

Throughout the year, the enemies of spiritual growth are sins and bad habits. When it comes to doing teshuvah, those things have already happened; they are in the past.

What is the enemy of teshuvah?

The answer is, basically, one thing — stubbornness.

In principle, there should be nothing stopping a person from doing teshuvah. The mistake has been made, and now he has a golden Heaven-sent opportunity to get rid of it. Who would turn down such an offer?

There is just one problem: the person needs to be willing to admit that he made a mistake. This is something that people do not like to do. We are not inclined to see any aspects of our behavior as being flawed. We are experts in the art of idealizing, ignoring, or justifying everything that we do. Unfortunately, until we are able to recognize that there are things about us that need fixing and improving, we are consigned to continue to carry our sins around indefinitely, and for no good reason.

Avec Gebben a Bissel Stubbornness

When R' Mendel Kaplan used to give advice to prospective husbands, he would say that the formula for succeeding in marriage can be summed up in one sentence, part Yiddish, part English: "*Men darf avec gebben a bissel selfishness,*" which means: "One needs to be prepared to part with a bit of selfishness." Once one is prepared to do this within a marriage and

consider the concerns and perspective of one's spouse, everything else is practically commentary, and most issues can be worked out.

With regards to teshuvah, we may say similarly: the primary requirement for doing teshuvah is "*men darf avec gebben a bissel stubbornness.*" We (just) need to be prepared to part with a bit of stubbornness. Once we are able to admit that we have flaws and shortcomings, we are well on our way to teshuvah and renewed connection with Hashem.

In a sense, the stubborn refusal to admit we have made a mistake might be equal in gravity to the actual sin itself, if not greater. After all, the circumstances that led to the initial sin are gone, whether they were a moment of confusion, passion, or weakness. None of those forces are preying on us now, and we have the chance to remove the sin. To stubbornly refuse to do so is hard to justify.

What makes this situation all the more tragic is that the average healthy person really wants to succeed, and is prepared to invest much effort in order to do so. However, all of his formidable resources that could lead him to success remain untapped, due to the stubborn insistence that he is already succeeding in every way.

Staying Young

One of the requests that we repeat often during the *Selichos* and on Yom Kippur says:

אל תשליכנו לעת זקנה

Literally, this translates as "do not cast us off in old age," and the petition is that Hashem not abandon us as we get older.

However, perhaps we can translate these words differently.

It is characteristic of people as they get older that they become more set in their ways. As they are repeated year after year, habits become harder to change, and one's views become more firmly entrenched. "Old age" thus represents a mindset, one that it is unwilling to change anything, or even admit that anything needs changing.

As a mindset, it is possible to find people who are young in years but, in this sense, are already old. They are established in their habits,

and the notion of needing to improve anything is for them practically inconceivable. Conversely, it is possible to find people who are advanced in years, and yet are refreshingly accepting of areas in which they can improve and grow, or matters in which they may have erred. These people are young in the most meaningful sense of the word, while some of their youthful counterparts have already become old.

This is our entreaty to Hashem during these days of introspection and contemplation: אל תשליכנו לעת זקנה — Do not cast us into old age! Don't let us become the victims of our own stubbornness. Help us maintain a fresh and open perspective on our actions, so that if there is any baggage in our behavior that is weighing us down, we should not be consigned to carry it with us indefinitely over "a *bissel* stubbornness."

The well-known saying goes, "You can't teach an old dog new tricks." To this, teshuvah replies, "you don't have to be an old dog!" Teshuvah is the art of maintaining a youthful attitude and openness to change.

Beware Who Joins the Search Party

In reality, failure to recognize certain areas as needing teshuvah isn't always about a conscious stubborn refusal to do so. Any area that has become a bad habit simply fades from our consciousness as being a matter of concern.

The Gemara puts this very succinctly:²⁷

כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה נעשית לו כהיתר

Once a person has violated an aveirah and repeated the violation, it becomes in his eyes like a permitted matter.

Human beings get used to things very quickly. The initial act of *aveirah* brings with it the uncomfortable feeling of doing something wrong. After one or two more times, the person has acclimated to his new habit.

If this is so, then even as he approaches days like Rosh Hashanah and Yom Kippur and sincerely wishes to do teshuvah for his wrongdoings,

²⁷ Yomah 86b.

he won't even realize what should be on his list. His bad habits will not form part of his introspection, and he will look past them as he searches for his sins.

An example of this idea might be the sin of *lashon hara*. The Gemara says that most people speak at least some *lashon hara*,²⁸ yet those same people probably do not consider themselves guilty of that sin. Having become part of their habitual makeup, it simply doesn't register.

The days leading up to Rosh Hashanah are days of soul-searching. In this regard, we need to be extra careful that the *yetzer hara* is the target of our search rather than becoming part of the search party. For if he does, he will do his best to make sure that we look for change anywhere except the problematic areas that have insinuated themselves into the fabric of our lives, and now rest comfortably there together with our most noble traits. He may even kindly offer to do *all* the searching for us.

It is an offer we must decline. We need to search for ourselves, with sincerity, with honesty, and with an alert eye for any sin that is looking to blend in with the crowd of our actions and make itself invisible.

²⁸ See Bava Basra 164b.